

βιβλίου (τσιγκογραφία) μὲ τοὺς βαθυτυπικοὺς λίνακες.

Οἱ ἐλλείψεις ποὺ σημειώσαμε δείχνουν ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ κ. Π. δὲν ἀνταποκρίνεται σ' ὅλες τὶς ἐπιστημονικὰς καὶ ἐκδοτικὰς ἀπαιτήσεις τοῦ εἴδους τῆς. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι γιὰ τοῦτο δὲν παύει νὰ εἶναι χρήσιμη, ὄχι μόνον γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, ἀλλὰ καὶ γιατί μὲ τὸ περιποιημένο τῆς γράψιμο καὶ μὲ τὴ φροντισμένη τῆς ἐμφάνιση, προκαλεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ γιὰ τὰ ζητήματα τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης καὶ εἰδικώτερα γιὰ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Ἑλληνα.

Ἰανουάριος 1943.

Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

Const. Dem. Ktistopoulos, *A contribution to the problem of the Minoan script*, Athens 1945.

Κωνστ. Δημ. Κτιστοπούλου, *Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῆς μινωικῆς γλώσσης*. (Μελέτη ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τῇ 10ῃ Μαρτίου 1947). Πολυγραφημένη ἔκδοσις.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστῆμη ὄχι ὀλίγα ὀφείλει εἰς ἐρασιτέχνας, οἱ ὅποιοι ὠδηγήθησαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τῆς αἰσιοδοξίας καὶ τῆς καλῆς τύχης των. Οὐχὶ σπανίως ἀπετόλμησαν ὅ,τι ὁ σκεπτικισμὸς καὶ ἡ περίνοια δὲν ἐπέτρεπον εἰς ἐπιστήμονας νὰ ἀποτολήσουν καὶ ἡ τύχη ὡς τολμηροὺς τοὺς ἠννόησε. Εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀρχαίων ἀγνώστων γραφῶν ὀρθῶς ὑπεγραμμίσθη καὶ ὑπ' ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ Σπ. Μαρινάτου (βλ. ἄνωτέρω σελ. 377), ὅτι εἰς ἐρασιτέχνας ὀφείλονται τὰ πρῶτα θετικὰ ἀποτελέσματα.

Θὰ ἦτο λοιπὸν ἀγνωμοσύνη ἐκ μέρους τῆς ἐπιστήμης, ἂν αὕτη δὲν ἀπέβλεπε μὲ συμπάθειαν πρὸς τὴν προσπάθειαν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι, χωρὶς νὰ εἶναι εἰδικοί ἐπιστήμονες, θυσιάζουν τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου των διὰ νὰ εὔρουν ἢ πλησιάσουν πρὸς τὴν λύσιν προβλήματος σφόδρα ἀπελπίσαντος τοὺς εἰδικούς, οἷον ἡ ἀνάγνωσις τῆς μινωικῆς γραφῆς. Καὶ ἡ μορφή τοῦ Κ. Κτιστοπούλου μᾶς γίνεται τόσον συμπαθεστέρα, ὅσον ἡ προσπάθειά του νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ αἴνιγμα τῆς Μινωικῆς Σφριγγὸς κορυφοῦται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μὲ τὴν πάροδον πολλῶν ἐτῶν ἐργασίας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι διὰ τὴν λύσιν τούτου προβλήματος ἡ χρησιμοποίησις αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς μεθόδου καὶ ἡ εὐρεῖα γνῶσις τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν καὶ γραφῶν κρίνεται ἀπαραίτητος, ὅτι ἐπομένως ἡ ἄνευ τούτων γινομένη προσπάθεια ἐμφανίζει μᾶλλον δυσμενῆ πρόγνωσιν ἐπιτυχίας, ὅμως οὐδὲν ἀποκλείει, ὅτι εὐτυχῆς τις ἐπίνοια ἢ ἐφαρμογὴ ὑποθετικῆς λύσεως ἀποδεικνυομένη ἐπιτυχῆς θὰ συνετέλουν εἰς τὸ νὰ προωθήσουν σημαντικῶς ἐπὶ

τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν λύσιν. Ὁ Κ. δύναται ἐπομένως ἐπωφελῶς νὰ συνεχίσῃ τὴν προσπάθειάν του, βελτιῶν, ὅπως μέχρι σήμερον ἐπεδίωξε, τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῶν εἰδικῶν.

Εἰς τὴν πρώτην ἐργασίαν του ὁ Κ. περικλείει εἰς ἤδη ἀποτετελεσμένον πίνακα τὰ περὶ τῆς φωνητικῆς ἀξίας 64 μινωικῶν σημείων συμπεράσματά του: ἀπλῶς καὶ ἐν παρόδῳ ἀναγράφει, ὅτι εἰς ταῦτα κατέληξε διὰ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τούτων πρὸς ἄλλα ὅμοια τοῦ Κυπριακοῦ συλλαβαρίου καὶ τῶν ἀλφαβήτων τῆς Αἰγύπτου, Φοινίκης καὶ Ἑλλάδος καὶ διὰ τῆς συσχετίσεως ὁμάδων σημείων μὲ φαινομενικῶς προελληνικὰ ὀνόματα τόπων καὶ προσώπων. Ἡ πρώτη μέθοδος εἶναι ἡ γνωστή, ἡ ὑπὸ πάντων σχεδὸν χρησιμοποιηθεῖσα, κατὰ τρόπον ὀλιγώτερον ἐκλεκτικὸν ὑπὸ Evans καὶ Sundwall καὶ πολὺ μᾶλλον ἐκλεκτικὸν ὑπὸ τοῦ Hrozný. Οὕτω ἡ ὀξύνους κριτικὴ τοῦ Σπ. Μαρινάτου ἐπὶ τῆς «συνδυαστικῆς καὶ παραβαλλούσης» μεθόδου τοῦ Hrozný (βλ. ἀνωτ. σ. 379 κ.ἐξ.) δύναται νὰ ἔχῃ ἐφαρμογὴν καὶ ἐν ταῦθα. Ἡ δευτέρα μέθοδος ὑποπίπτει εἰς τὸ λογικὸν σφάλμα τῆς «αἰτήσεως τῆς ἀρχῆς», ἀφοῦ ἡ φωνητικὴ ἀξία σημείων ἐξάγεται ἐκ συσχετίσεως πρὸς ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἀκολουθῶς θὰ προέλθουν ἐκ τῆς οὕτω κτηθείσης φωνητικῆς ἀξίας. Πλὴν τούτου αἱ συσχετίσεις εἰς τὰ παρατιθέμενα ἄφθονα παραδείγματα στηρίζονται εἰς ὀνόματα συχνὰ μὴ προελληνικὰ ἢ μὴ συναπτόμενα μὲ τὴν Κρήτην, ὀνόματα ἐξ ἄλλου τὰ ὁποῖα ἀπιθάνως θὰ συνεσωρεύοντο εἰς πινακίδας λογιστικοῦ περιεχομένου τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων, ἐπὶ πλέον δὲ εἰς ἠχητικὰς ὁμοιότητας πᾶν ἄλλο ἢ στενάς, π.χ. *a-ra-sa-no* cf. Ἀρσινόη, *ri-su-me-ha* cf. Ριζηνία, *ne-ra-re-sho* cf. Νηρεὺς, *be-nu* cf. πίνω.

Ὁ Κ. δὲν φθάνει νὰ ἐρμηνεύσῃ, ὡς ὁ Hrozný, ὀλόκληρα μινωικὰ κείμενα· αἱ ἀναγνώσεις του ἀναφέρονται εἰς περιορισμένας ὁμάδας σημείων, ἀποδιδόμενας σχεδὸν κατὰ κανόνα διὰ κυρίων ὀνομάτων τόπων καὶ ὀλιγώτερον προσώπων. Ἐκ τούτων δὲν ἐξάγονται παρακεκινδυνευμένα ἱστορικὰ συμπεράσματα εὐρείας κλίμακος, οἷα τὰ τοῦ Hrozný καὶ ἡ ἐπὶ τῶν τελευταίων κριτικὴ τοῦ Μαρινάτου ἔχει πολὺ μικροτέραν λαβὴν ἐπὶ τῶν τοῦ Κ. Λογικῶς εἶναι τελείως ἀπαράδεκτον ὅτι αἱ πινακίδες ὁμιλοῦν περὶ τόπων καὶ προσώπων εὐρυτάτης περιοχῆς καὶ χρόνου. Θεωρῶ περιττὸν νὰ σημειώσω τί θὰ ἀπέδιδε παρῳμοία μέθοδος ἐφαρμοζομένη εἰς κείμενα ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν. Παραδόξως ὁ Κ. ἐλάχιστα ὀνόματα κατ' ἀρχὰς προσήγαγεν ἐκ τοῦ σήμερον ἀποδεικνυομένου πλουσίου λεξιλογίου τοῦ προελληνικοῦ κόσμου, περὶ τῆς μεθοδικῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ὁποίου ὁ Μαρινᾶτος μᾶς δίδει (σ. 388 κ.ἐξ.) μίαν τόσον σῶφρονα εἰσήγησιν· θὰ κατέληγεν οὕτω εἰς συμπεράσματα, μᾶλλον εὐλογοφανῆ.

Εἰς τὴν δευτέραν τῆς μελέτης ὁ Κ. δικαιολογεῖ, ἔστω καὶ παρεπιπτόντως, τὴν ἀποδοθεῖσαν εἰς τινα σημεῖα φωνητικὴν ἀξίαν ἐξ ὁμοιότητος, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀνεπαρκούς, πρὸς σημεῖα ἄλλων γραφῶν. Ἐκ τούτου ὁρμᾶται εἰς τὴν μετατροπὴν τῆς ἤδη καθορισθείσης ἀξίας τριῶν σημείων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ἐπὶ ποίας ἀσταθοῦς βάσεως ἐβασίσθησαν αἱ ἤδη καὶ καθ' ἑαυτὰς παρακεκινδυνευμένα ἀναγνώσεις, τῶν ὁποίων πολλὰ παραδείγματα προσθέτει. Τὸ ἐκ κυρίων ὀνομάτων ἐρμηνευτικόν του ὕλικόν ἐπαυξάνει νῦν διὰ προσηγορικῶν, ἀντλουμένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν «γλωσσῶν» τῶν ἀρχαίων λεξικογράφων ἢ ἐκ τοῦ λεξικοῦ τῆς τυρρηνικῆς ἢ τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν. Αἱ συσχετίσεις εὐχεράνθησαν διὰ τῆς κηρύξεως ὡς ἰσοδυνάμων σημείων τινῶν τοῦ αὐτοῦ συστήματος ἢ τῶν δύο συστημάτων Α καὶ Β βάσει μικρᾶς ὁμοιότητος ἢ τῆς ἐναλλαγῆς των εἰς ὁμοίας ομάδας. Γενικαὶ τινὲς παρατηρήσεις, (ὡς αἱ περὶ σημείων διὰ τὸν σχηματισμὸν πληθυντικοῦ), ἐστηρίχθησαν ἐπὶ ἑνὸς ἢ δύο παραδειγμάτων, ὥστε ἀδιορμήτως ἔρχεται εἰς τὴν σκέψιν ὅτι «μία χελιδὼν ἕαρ οὐ ποιεῖ». Ἐπὶ ὁμοίας βάσεως ἐστηρίχθη ἡ ἀνίχνευσις προελληνικῶν καταλήξεων, οἷα ἡ -σσός καὶ -νθός, καὶ ὁμοιοτήτων—συνήθως διὰ τρία ἢ τέσσαρα γράμματα—κατὰ τὴν σύγκρισιν μὲ τὰς γνωστὰς ἑτεοκρητικὰς, μὲ ἑλληνικὰ στοιχεῖα γεγραμμένας, ἐπιγραφὰς τῆς Πραισοῦ.

Σοβαρότεραι εἶναι αἱ παρατηρήσεις τοῦ Κ. αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν μορφολογίαν τῶν λέξεων (ἐπὶ τῶν προθημάτων, ἐπιθημάτων, προσδιοριστικῶν καὶ τοῦ συνθετικοῦ) καὶ εἰς τὴν μεταξὺ τῶν δύο συστημάτων τῆς Κρήτης σχέσιν, καὶ τούτων πρὸς τὴν γραφὴν τῆς κυρίως Ἑλλάδος, παρατηρήσεις ἐμπίπτουσαι εἰς τὸ πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐκινήθησαν οἱ περὶ τὸ πρόβλημα ἀσχοληθέντες ἐπιστήμονες. Ὡς στηρίζονται ὅμως αὐταὶ δι' ἐλαχίστων παραδειγμάτων, παρέχουν μὲν ἀσθενεῖς ἐνδείξεις, οὐχὶ ὅμως ἀποδείξεις. Ἴσως τὸ περιορισμένον τοῦ δημοσιευμένου ὕλικου, τὸ ὁποῖον ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Κ., ἀποτελεῖ ἀποχρῶσαν ἐξήγησιν τῆς ἀδυναμίας. Παρὰ ταῦτα ὁ ἐπιστήμων θὰ δυνηθῆ νὰ ἀντλήσῃ ὠφέλιμα διδάγματα ἀπὸ τὴν ἐργασίαν ταύτην.

Θὰ ηὐχόμεθα ἡ ἐντατικὴ ἐργασία τοῦ Κ. περὶ τὴν λύσιν τοῦ δυσχεροῦς αἰνίγματος, τῆς κατὰ Kretschmer «ἐξισώσεως μὲ δύο ἀγνώστους», νὰ μὴ ἀποβῆ ἐπὶ ματαίῳ. Ὁρθῶς αἰσιοδοξῶν ἔθεσεν ὡς κατακλείδα τῆς μελέτης του τὴν ῥῆσιν: «ἀλλ' ἄς ἐργαζώμεθα εὐελπιστοῦντες».

N. ΠΛΑΤΩΝ